

Юлія Василівська, здобувачка вищої освіти ступеня магістр Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир

Руслана Романюк, кандидатка біологічних наук, доцентка кафедри зоології, біологічного моніторингу та охорони природи Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир

СТРУКТУРА КОЛОНІЇ СІРОЇ ЧАПЛИ (*ARDEA CINEREA* L., 1758) У ЗАРІЧАНЬСЬКОМУ ЛІСНИЦТВІ ЖИТОМИРСЬКОГО РАЙОНУ

Вивчення колоніальних поселень птахів є невід’ємною частиною роботи, що виконується науковими установами по всьому світу. Дослідження орнітологами біології найбільш вразливих груп птахів, у тому числі колоніальних, дає підставу робити висновки про стан водних екосистем, частиною яких вони є. Науковці пропонують використовувати дані щодо колоніальних поселень птахів як показники стану боліт, прибережних ландшафтів та місця проживання.

Чапля сіра (*Ardea cinerea* Linnaeus, 1758) – фоновий вид орнітофауни Житомирщини, що відіграє важливу роль у біогеоценозах. Вивчення цих птахів є актуальним для збереження біорізноманіття. Вони зручний і доступний об’єкт для дослідження здобувачами освіти під час навчальних практик, написання курсових і кваліфікаційних робіт, що сприяє формуванню дослідницьких навичок у студентів, майбутніх біологів та вчителів біології.

Метою нашої роботи було дослідити особливості розмноження *A. cinerea* та структуру найбільшої колонії цього виду в околицях Житомира – у Зарічанському лісництві на березі річки Тетерев.

В Україні сіра чапля гніздиться майже на всій її території, за винятком гірських систем Карпат та Криму та деяких прилеглих районів [1; 2; 4]. Це звичайний фоновий вид птахів у Житомирській області, де він постійно гніздиться. Протягом майже двадцяти років студентами природничого факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка здійснюється моніторинг великої колонії сірих чапель на березі Тетерева у Зарічанському лісництві [3].

Частота появи сірих чапель на території Зарічанського лісництва становила у 2020 році становила 64,2%. На території весняна міграція птахів відбувається у першу декаду березня і характерно виражена протягом усього місяця. Найбільша зграя весняної міграції була 13 березня 2020 року (178 особин). На початку липня утворюються змішані зграї дорослих і молодих особин, які можна спостерігати протягом липня, серпня і вересня. Осіння міграція дуже погано виражена.

Колонія на правому березі річки Тетерів налічувала 222 гнізда у 2003 році, 321 – у 2004, 341 – 2005 [3]. У 2020 році нами досліджено, що площа колонії становить близько 10 га. Довжина колонії близько 155 м уздовж берега річки, ширина – 50 м. Пташині гнізда (від 1 до 15 на дереві) розташовані на висоті 17-21 м від землі на верхівках дерев, переважно, в кронах сосен (94% випадків). Ми нарахували 52 дерева, що містять гнізда – всього налічується 258 гнізд, з яких 159 – заселено птахами. Максимальна кількість гнізд на дереві – 16. Найчастіше птахи будують 5-10 гнізд (56 %) та 2-4 гнізда на дереві (42,2%). Від 14 до 16 гнізд нараховується лише на 1-2 деревах. Зі збільшенням кількості гнізд на дереві їх зайнятість зменшується (від 100% зайнятості з 1-3 гніздами на дереві до 56% – з 11-15 гніздами). Частка пташенят на деревах, що містять 1-2 гнізда є досить значною – до 44%. В той же час, у конгломератах, де на дереві 10-11 гнізд, вона зменшується до 24 %.

Фенологію та особливості розмноження досліджено на прикладі однієї пари чапель. Птахи прилетіли до гнізда досить рано навесні (09.03.2020). Як тільки вони прилетіли, подружжя перебувало в гніздах і починали ремонт, прибирання та будівництво. У цей період птахи захищають свої гнізда від інших птахів і намагаються прибрати гніздо. Обидва птахи беруть участь у будівництві гнізда. Самець несе більші та важчі гілки, ніж самка, яка в більшості випадків будівельні матеріали розміщує в гнізді. Будівельні матеріали – тонкі сухі гілочки та гілки дерев (сосна, граб, дуб, ліщина та ін.). Довжина використовуваної гілки варіюється від 15 до 45 см, діаметр від 0,7 до 1,5 см, а також більш тонкі гілки, які разом зі стеблами рогами та покривами покривають гніздо. Повністю сформоване гніздо має форму перевернутого конуса. Діаметр його 60-80 см, а висота 50-60 см. Відкладання і насиджування яєць починається в кінці квітня – на початку травня. Обидва птахи беруть участь у цьому процесі, але самка проводить у гнізді більше часу, ніж самець. Молодь вилуплюється наприкінці травня. Через два тижні після вилуплення молодняк починає вставати. В кінці червня і на початку липня потомство починає залишати колонію для самостійного пошуку їжі. Молоді птахи збираються невеликими групами по кілька особин і відправляються на полювання. Птахи починають відлітати з серпня до вересня. Але деякі з них залишаються до кінця листопада. За довгі роки досліджень в Житомирській області не було знайдено жодної зимуючої чаплі [5].

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ

1. Грищенко В. М., Яблоновська-Грищенко Є. Д. Авіфауністичні знахідки у західній і центральній Черкащині у серпні 2006 р. *Авіафауна України*, 2006.
2. Жежерин В. П. Орнитофауна Украинского Полесья и ее зависимость от ландшафтных условий и антропогенных

факторов: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук. Київ, 1969. 47 с.

3. Мельниченко Р. К., Головня М. В., Юрковський Ю. Ю. Біологія розмноження чаплі сірої (*Ardea cinerea* L.) в околицях міста Житомира. *Біологічні дослідження 2013: Матеріали IV науково-практичної Всеукраїнської конференції для молодих учених та студентів (16-18 квітня 2013 р.)*. Житомир, Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2013. С. 119-121.

4. Фесенко Г. В., Бокотей А. А. Птахи фауни України (польовий визначник). Київ, 2002. 416 с.

5. Цицюра В. К. До фенології осінньої міграції птахів в околицях Житомира. *Беркут*, 1995, №4. С. 98- 99.